

DOI: 10.7596/taksad.v5i3.522

Labraunda'nın Yeni Bilmecesi: Su Kompleksi Kazıları 2013-2015 Kazı Sezonu Değerlendirmesi

Ömür Dünya Çakmaklı¹

Öz

Milas'ın 13 km. kuzeydoğusunda yer alan ve Karia Bölgesinin en görkemli, en iyi korunmuş alanlarından olan Zeus Labraundos Kutsal alanı, Karia tarihini aydınlatmada anahtar konumdadır. Halen devam eden kazı çalışmaları, alana ait bu tarihin detaylandırılmasına ilişkin oldukça önemli bilimsel verileri günümüze ulaştırmıştır. Bununla birlikte alana ayrıcalıklı bir önem kazandıran; Karia Bölgesinin ve esas olarak Labraunda'nın içinde yer aldığı Milas Bölgesi ve İç Karia'nın günümüzde dahi önemini koruyan “su” kaynakları ve bu kaynaklarla ilintili yapıları henüz hak ettiği odağa tam olarak kavuşmamıştır. 2013 yılında, temenosun çevresinde yoğunlaşan düzenleme çalışmaları esnasında beklenmedik bir şekilde tespit edilen “Su Kompleksi” yapısı, kutsallık özelliğini *su*'dan alan Labraunda'da geliştirilen su sistemi mekanizmasını çözümlenmede oldukça faydalı olacaktır. Bu makalede 2013-2015 kazı sezonunda elde edilen bilgi ve bulgular paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karia, Labraunda, Milas, Su Kompleksi, Arkeolojik kazı.

¹ Assist Prof., Karabuk University, Turkey. odcakmakli@karabuk.edu.tr

The Mystery of Labraunda: Water Complex Excavations

Abstract:

Zeus Labraundos Sacred Site, which is located 13 km to the northeast of Milas, and which is one of the most majestic and most protected sites in the Karia Region, is in a key position to illuminate the history of Karia. The ongoing excavations revealed very important scientific information concerning the details of this history. Moreover, the "water" springs of the Karia Region, and mainly the Milas Region and Inner Karia that also include Labraunda, that are still important today; and the structures related to these springs that bestow a privileged importance to this region still didn't completely receive the attention they deserve. The "Water Complex" structure, which was discovered unexpectedly during the rearrangement works focused around Temenos will be very useful to resolve the water system mechanism developed in Labraunda, which takes its holy properties from water. This paper shares information obtained from archeologic excavations between 2013-2015.

Keywords: Zeus Labraundos, Karian Labraunda, Archeologic excavations, Karia region, Temenos, Water complex.

Milas'ın 13 km. kuzeydoğusunda yer alan (Resim 1) ve Karia Bölgesinin en görkemli, en iyi korunmuş alanlarından olan Zeus Labraundos Kutsal alanı, 1948 yılında başlayan ve kısa süreli kesintilere uğrasa da uzun yıllardır devam eden kazı ve belgeleme çalışmaları ile Karia tarihini aydınlatmada anahtar konumdadır. Halen devam eden kazı çalışmaları (Labraunda kutsal alanı kazıları 2013 yılından itibaren Doç Dr. Olivier Can Henry (IFEA – ENS) başkanlığında ve Yrd. Doç. Dr. Ömür Dünya Çakmaklı (Karabük Üniversitesi) başkan yardımcılığında yürütülmektedir) alana ait bu tarihin detaylandırılmasına ilişkin oldukça önemli bilimsel verileri günümüze ulaştırmaktadır.

Bahsi geçen çalışmalar Labraunda'nın erken tarihinin M.Ö. 7. yüzyıla uzandığını kanıtlamıştır (Ele geçen seramik buluntularının en erken tarihi M.Ö. 7. Yüzyıla uzanmaktadır; bu tarih aynı zamanda Zeus Labraundos kültürünün erken tarihine de işaret ediyor olmalıdır: Hellström 1991:297). Bu tarih itibarıyla Labraunda'da kesintisiz olarak iskan faaliyetleri

görülse de alanın en yoğun ve başat yapıları M.Ö. 4. yüzyılda yönetimi ele alan, güçlü ekonomik olanakların sahibi Pers satrapı Hekatomnos ve ardılı olan çocuklarının döneminden -Hekatomnidler Devrin'den - kalmıştır. Mylasa'dan başlayan ve hem büyük kortejler halinde ilerleyen dinsel alayların alana rahat ulaşması hem de olasılıkla yoğun yapı faaliyetleri sırasında yapı malzemelerinin, mermer blokların taşınması (Karlsson 2010,11) ve savunma sisteminin bir parçası olması (Baran 2011,51-52) planlanarak yapılan yaklaşık 14 km.lik taş döşeli "Kutsal Yol" ise (Gawlinski 2012,50, dip not:56) Hekatomnidler Devri içerisinde Labraunda'nın kazandığı önemi göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak Labraunda ağırlıklı olarak Hekatomnidler Devrinde inşa edilen yapıları ile dini ve siyasi bir merkezde bulunması beklenen tüm temel yapıları ve yapı öğelerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu yapılar kazı sonuçlarının aktarıldığı ve / veya detaylı buluntu incelemelerinin yapıldığı çok sayıda yayın aracılığı ile de tanınmaktadır. Bununla birlikte, alana ayrıcalıklı bir önem kazandıran; Karia Bölgesinin ve esas olarak Labraunda'nın içinde yer aldığı Milas Bölgesi ve İç Karia'nın günümüzde dahi önemini koruyan "su" kaynakları ve bu kaynaklarla ilintili yapıları henüz hak ettiği odağa tam olarak kavuşmamıştır.

İşlev ve kutsallık açılarından son derece önemli olan Labraunda suyunun bugün dahi popülerliği sürmekte, şişelenen kaynak suyu modern Muğla bölgesinin her ilçesinde en tercih edilen su olarak erişilmekte; günümüze ulaşan antik çeşmelerin kullanımı yerli halk ve ziyaretçiler tarafından devam etmektedir. Fakat böylesi önem taşıyan su kaynaklarının kullanımı antik dönemde nasıldır?

Labraunda'da su kullanımının kurallara bağlanıp bağlanmadığı (Antik dünyada suyun kullanımının kimi yerlerde çeşitli kurallara bağlanmış olduğu ele geçen yazılı metinler vasıtasıyla bilinmektedir. Örneğin M.Ö.2. yüzyıla tarihlenen Bergama – Astyonomen yazıtlarından, temizliği ile ünlü çeşme sularında çamaşır yıkamanın yasak olduğu, suyun kirletilmesinin para cezasına tabii tutulduğu anlaşılmaktadır: Klaffenbach 1977, 1 vd. Delos Minoe'de ele geçen bir yazıt kamuya ait bu çeşmelerden gelen su ile banyo yapmanın kanuna aykırı olduğunu bildirmektedir: Dunkley 1935/36, 181, dipnot:2) ya da su teknolojilerindeki gelişimin izlediği hat henüz bu konuya ilişkin yazılı bir belge elde edilmiş olmadığından bilinmemektedir. Dolayısıyla yapı kalıntılarının kendisi ve onların buluntuları birincil derecede öneme sahiptir. .

Kutsal alan içerisinde ve “ Kutsal Yol” boyunca doğrudan su kullanımı ile ilişkili pek çok yapı kalıntısı bulunmaktadır: Kutsal Yol ile çağdaş, her biri yapısal benzerliğe sahip ve “Karia Tipi” olarak tanımlanan ufak çeşme yapıları (Kırk iki adedi A. Baran tarafından kaydedilmiş olan bu yapıların büyük bir çoğunluğu halen yerel halk ve ziyaretçiler tarafından kullanılmaktadır: Baran 2011,51-99; Baran 2010, 121-139. Bahsi geçen sayıya yedi adet çeşme binası ise 2015 yılı çalışmaları sırasında “Labraunda Çevresi Yüzey Araştırması Projesi”ni yürüten A. Frejman tarafından eklenmiştir: Frejman 2015, 24-29) , anıtsal çeşmeler (Anıtsal Çeşmeler için bkn. Hellström 2007, 95-97, Hypostile Çeşmesi için bkn: Rojas et. al 2014, 304-316; Batı Çeşme için bkn. Commito ve De Staebler 2015, 52) , havuzlar ve hamamlar (Labraunda Kutsal Alanı içerisinde “Güney Hamam”, “Doğu Hamam” ve “Tetraconch Hamamı” olarak tanımlanan üç adet hamam yapısı bulunmaktadır) ve son olarak da teras duvarı dışında kalan “Su Kompleksi” yapısı. Yapıların çoğunluğu Hekatomnidler dönemi ve sonrasına tarihlense de, kutsal alan açısından kaynak sularının önemi çok daha eskiye gidiyor olmalıdır (Labraunda da bir Kybele kült alanı olduğu önerisi pek çok bilimsel veriyle ortaya konulmuştur: Karlsson 2013, 171-187. Olasılıkla bu kült ile ilişkili *hydrophoroi*’ler ya da bir başka deyişle hydria-su testisi taşıyan kadın heykelcikleri her ne kadar konteks dışı buluntular olsa da benzer Iasos örnekleri ve stil kritiği yolu ile M.Ö.5. yüzyıla tarihlendirilmiştir: Karlsson 2014, 87-91. Dolayısıyla, doğal su kaynakları ile tanınan Labraunda’nın su ve kült ilişkisinin Hekatomnidler’den çok daha önceye giden köklü bir tarihinin olduğu yorumu yanlış olmayacaktır.)

Her ne kadar uzun yıllardır yoğunlaşan bir alan olsa da Labraunda’da pek çok arkeolojik kalıntı hala keşfedilmeyi beklemektedir. 2013 yılı çalışmaları sırasında temenosun çevresinde yoğunlaşan düzenleme uğraşları esnasında, beklenmedik bir şekilde tespit edilen “Su Kompleksi” yapısı, modern yerleşimin altında kalarak pek çok kalıntısı tespit edilemez durumda olan Mylasa kentinin talihsizliğine sahip olmayan Labraunda topraklarında dahi, bölge tarihini aydınlatacak daha nice yapıların olduğunu göstermiştir. Bu yapı olasılıkla kutsal alana ulaşan yolun hemen üzerinde ve dolayısıyla tören alaylarının alana girmeden önce ilk karşılaştıkları yapılardan olmalıdır.

Yukarıda da değinildiği gibi, yapı kompleksi 2013 yılında tespit edilmiştir ve alanda kazı çalışmaları aynı sene başlamıştır (Labraunda ören yerine ulaşan kutsal yol üzerinde yer alan yapılanmanın bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkartılması ve planlanan restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmalarının bu plana uygun ve sağlıklı bir şekilde uygulanması amacıyla 2013 yılı kazı sezonunda Güney Teras Duvarının güneyinde yer alan üç ana açmada (Açma 1,

2 ve 3) gerçekleştirilen çalışmalar “Su Kompleksi” yapısının varlığını belirlemiştir). “Güney Teras Duvarı” arkasında yani Kutsal Alan dışında kalan yapı, öncelikle bir mekanlar grubu olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen çalışmalarla birlikte yapının kiremit tozu katkılı harç ile bağlanmış bloklardan oluşturulmuş ve Erken Roma İmparatorluk Çağına tarihlenen hidrolik fonksiyonlu bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Yapı ilk yapım evresinde setler halinde, kademeli olarak inen çok bölümlü bir “Su Toplama Havuzu” olarak tasarlanmış ve bu fonksiyonuyla kullanılmıştır.

Yapının inşa dönemi olan Erken Roma İmparatorluk Çağı, Hekatomnidler döneminden sonra göreceli olarak önemini kaybeden Labraunda açısından bir dönüm noktasıdır. Kutsal Alan, Hellenistik dönemde yitirmeye başladığı popüleritesini Julius-Claudius döneminde (M.S.I. yüzyılın başı) yeniden kazanmıştır. Alanın aynı kutsallık işleviyle hizmeti tekrar yoğunlaşmış, ziyaretçi akınları bu dönemde yeni lojistik ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir Doğu Hamamın inşası bu dönemde yapılan bilinen ilk lojistik eklemedir: Blid 2010, 81).

Su kompleksi yapısında kazı çalışmaları halen devam etmektedir ve yapının detaylı planı ile stratigrafisi henüz tamamlanmamıştır. Dolayısıyla bütüncül bir yaklaşımla yapı ve öğeleri arasındaki organik ilişki hakkında kesin yargılara varmak doğru değildir. Öte yandan, hem plan (Resim 2-3) hem de buluntular bakımından mevcut tespitler, Labraunda ve Karia Bölgesi için şimdiden önemli tarihsel veriler taşımakta ve Labraunda'nın su teknolojileri konusunda dikkate değer bilgiler sunmaktadır.

Alanın tanımlanması ve çevre düzenleme çalışmalarının kazı çalışmalarına dönüştürülmesine müteakip, yapının Kutsal Alan içindeki yapılarla bağlantısı ve yapıya su taşıyan güzergahının belirlenmesi de öncelikli bir amaç olarak doğmuştur. Bu nedenle, erken dönem kazı sonuçları yeniden değerlendirilmiştir². 1950 ve 1953 yılları arasında Propylon'da gerçekleştirilen sondaj çalışmalarının (Bahsi geçen sondajlar günümüzde görülmemektedir. Kazıldığı İsveç kampanyası döneminde dökümantasyonu yapılarak toprak ile örtülmüştür. Elimize ulaşan bilgiler bu dokümanlardan ele geçmektedir) Kutsal Alan'ın su sistemi ile ilişkileri verileri taşıdığı belirlenmiştir (Resim 4-5). Sondajlar sırasında, başlangıç noktası kesin olmamakla birlikte Anıtsal Çeşme'den Dorik Eve ve buradan da Güney Teras duvarına ulaşan bir su kanalı belirlenmiştir. Dolayısıyla, burada ki alt yapı su sistemi doğrudan teras

---

² 1979-2003 yılları arasında Labraunda kazı başkanlığını yürütmüş olan Prof. Dr. Pontus Hellström'e (Uppsala Üniversitesi) kazı sonuçları ile kişisel not ve gözlemlerini bizimle paylaştığı için en derin teşekkürlerimizi sunarız.

duvarına bitişik ve onun paralelinde inşa edilen Su Kompleksi yapısını da ilgilendiriyor olmalıdır. Bu kanal olasılıkla kanal ile ilişkili çevre yapılara ulaşan ve/veya çevre yapılardan su kompleksine ulaşan künkler vasıtası ile su giriş-çıkışını kontrol etmektedir. Dahası, teras duvarına işleyerek biriken suyun atılmasına ve duvar tahribatının önlenmesine yönelik yapılan drenaj oluklarına (Resim 6) Labraundalılar tarafından yeni bir işlevsellik kazandırılmış ve yoğun yağış alan Labraunda'nın bu temiz suyunun dinlendirilerek kullanılabilmesi amacıyla Su Kompleksi yapısının inşa yerinin bu drenaj olukları ile kesiştirilmesine karar verilmiş görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği yapı teraslardan meydana gelen bir komplekstir. 2013-2015 kazı sezonlarında iki ardışık terasa ait iki farklı büyük yapının sınırları belirlenmiş (Açma 2 ve Açma 4-6; 7-9) ve yine aynı teraslarda iki farklı yapının daha olduğu sonucuna varılmıştır (Açma 3- Açma 10) (Resim 7) . Teras sayılarında artış olup olmayacağı önümüzdeki kazı sezonlarında aydınlanması gereken bir soru olarak gündemdedir.

Tespit edilen ilk yapı Açma 2 olarak tanımlanan alanda belirlenmiştir. Dörtgen planlı, doğu-batı yönlü havuz yapısı yaklaşık 18 x 4 m.lik büyük bir alanı kapsamaktadır ve 0.80 m. genişliğinde bir duvar kalınlığına sahiptir (Çakmaklı 2014, 316-317). Duvar karakteristiği doğrudan Erken Roma dönemine ait bir işçilik sergilemektedir: duvar küçük ve kısmen düzgün taş blokların pembemsi harç ile örülmesiyle oluşturulmuştur (Su Kompleksi yapısı Madrid Institute of Geosciences – IGEO- çatısı altında yürütülen “ Comparison of Roman Mortars in Spain and Turkey / İspanya ve Türkiye'deki Roma Harçlarının Karşılaştırılması” başlıklı doktora tez projesine ait örneklem alanlarından bir tanesi olarak seçilmiş ve doktorant Duygu Ergenç tarafından analizlerle incelenmiştir. Neticede yapının Erken Roma harçlarını tipik olarak temsil ettiği sonucu kesinleştirilmiştir: Ergenç 2015, 18-19). Yapı kompleksinin ölçüleri ve yapı planının netleştirilmesi öncelikli amaç olduğundan, Açma 2 havuzu içerisinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarının tamamlanması için henüz yeterli süre elde edilememiştir. Bununla birlikte, yapının stratigrafisinin çıkartılması amacı ile bu alanda çeşitli sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ana kayaya inen bu çalışmalar neticesinde havuzun “balıksırtı” motifli, incelikle işlenmiş kiremit bir zemine sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu ince işçilik yapının geçici bir süreye mahsus kurulmadığını, kalıcı bir yapı olarak tasarlandığını kanıtlayan ilk bulgulardandır.

Yine sondaj çalışmaları sırasında duvarlar üzerindeki farklı kotlarda tespit edilen künk kalıntıları, alandaki su giriş-çıkış kontrol mekanizmasını sağlamaktadır. Yapının açılan tüm duvarları üzerinde aynı mekanizmanın işlediğini görmek mümkündür. Bu buluntular havuz

yapısındaki teknik işleyişin dönemsel olarak değiştiğini de kanıtlamıştır. Kimi künk yapıları duvarın ilk yapım tarihinden daha sonraki bir dönemde arkadan harç ile kapatılarak su alışıverişini bloke edilmiştir. Dolayısıyla yapının aynı işlevde kullanılmaya devam ederken değişikliklere uğradığı da açıkça görülmektedir.

Açma 2 yapısının kuzey-doğu köşesinde yapılan ilk sondaj çalışması burada üst terasa çıkmak için düzenlenmiş bir tuğla merdiven grubunun varlığını da ortaya koymuştur (Resim 8). Bu yapı ögesinin yerleştiriliş ve işleniş şekli (“Açma 2” alanında tespit edilen tüm yapı elamanları Dr. Alexandra Dolea tarafından yürütülen proje kapsamında değerlendirilmektedir. Şu ana kadar gerçekleştirilen çalışmalar kompleks içi yapı malzemelerinde kullanılan elamanların fabrikasyon üretime işaret eden tek tip bir üretim sonucu olduğunu; bölgesel ya da yerel üretim olarak nitelendirilebileceklerini göstermiştir. Korinth ve Lakonya tarzı kiremitler ile Korinth kaplama ve Lakonya kaplama kiremitler bulunmaktadır. Kompleksin karakteristiğinden dolayı künkler dışında *tubulus* parçaları da kaydedilmiştir :Doela 2015, 32-33) ilk yapım evresi ile bağıntılıdır. Dolayısıyla yapı planı daha en başta “teraslar” şeklinde organize edilmiştir.

“Açma 2” çalışmaları alanın dönemsel kullanımının büyük ölçüde çözülebilmesini sağlamıştır. M. S. I. yüzyılda havuz olarak tasarlanan ve inşa edilen alanın III. yüzyıla doğru bu işlevinin son bulduğu anlaşılmıştır. Bu süreden sonra alan, atık malzemelerle doldurulmuş ve düzleştirilmiştir. Bahsi geçen atık malzemeler alanın bu ilk kullanım döneminin zaman sınırlarının çizilebilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Bu dolgu malzemelerin büyük çoğunluğunu seramik grupları ya da yapının işlev karakteristiğini belirleyen künk parçaları (resim 9) oluşturmaktadır(Henüz ancak bir “Ön Rapor” niteliğinde değerlendirilebilecek olan “Su Kompleksi Kazıları Seramik Buluntuları”na ait sayısal çıktılar özellikle “Açma 2” olarak tanımlanan alanın verilerini kapsamaktadır. 2013-14 kazı sezonları kapsamında ele geçirilen 461 farklı kaba ait tanımlanabilen parça tespit edilmiştir. Bu parçaların zaman aralığı Hellenistik Dönemden başlayarak Geç Roma dönemine dek uzansa da en temel olarak kompleksin ilk yapım ve kullanım tarihine paralel olan M.S. I ve II. Yüzyıllardır ve çoğunluğu yerel üretim olan kaplar olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak bahsi geçen alanın doldurularak düzleştirme işlemi havuz olarak kullanımının hemen akabinde gerçekleşmiş olmalıdır.) Baskın olarak yerel üretim olan seramik grubunun çoğunluğunu “caccabus” tipi Roma dönemi pişirme kapları ve Knidos tipi kaseler (Resim 10) içermektedir. Bahsi geçen Knidos tipi kaselerin oluşturduğu ve içki kabı olarak üretilen ince cidarlı sofracı kabı grubu, yapının erken Roma dönemi katmanlarından şaşırtıcı derecede

yoğun parçayla tespit edilmiş olup toplam parçaların yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktadır. Erken Roma döneminde, kutsal ziyaretlerini yapmakta olan kabileleri yoğun olarak ağırlayan Labraunda'nın hem ziyaretçilerin kişisel ihtiyaçlarını hem de adak malzemelerini tedarik etmek durumunda kalmasından dolayı yerel üretime ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle aynı döneme doğru, pazarda popülerleşen Knidos üretimi kapların imitasyonları ile Labraundalılar içki kaplarındaki ihtiyacı kapatıyor olmalıdır. Aynı dolgu malzemelerinden olan ve çoğunluğunu kadeh, kase ve şişe parçalarının oluşturduğu cam kaplardaki ağırlığın da Erken Roma Dönemine işaret etmesi nüfusun bu dönemde yeniden hareketlendiği görüşünü desteklemektedir (“Labraunda Cam Kapları” projesinin bir ayağı olarak da yürütülen “Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları”, tarafımızca devam ettirilen bir projedir.)

2014 yılının ilerleyen çalışmaları sırasında, “Açma 2 olarak tanımlanan ilk havuz yapısında ikincil bir kullanıma daha rastlanılmıştır. Burada bir fırın yapısının tespit edilmesiyle alanın bir dönem işlik olarak ya da domestik işlevde faaliyet gösterdiği anlaşılmıştır (Resim 11). Bu fırın yapısı Labraunda'da tespit edilen ilk fırın olması bakımından da ayrıcalıklı bir önem taşır (2014 ve 2015 yılı fırın kazıları Dr. Marius Streinu ve Dr. Fabien Lesquer tarafından gerçekleştirilmiş olup, fırın yapısına ilişkin burada yer verilen ilk teknik sonuçlar Dr. Lesquer tarafından hazırlanmıştır.).

Yapı havuzun güney duvarına yaslanır şekilde ve ilk kullanım dönemi sonrası oluşturulan dolgu toprağın oyulması yoluyla inşa edilmiştir. 3. yüzyıl veya sonrasında inşa edilmiş olan yapının büyük bir kısmı tahrip durumdadır. Fakat özellikle ateş haznesinin formuna dayanarak, yapının mimarisine ve fonksiyonuna ilişkin bazı yorumlar yapmak yine de mümkündür: Ocağın yapısı olasılıkla tonoz yoluyla üstü kapalı olarak tasarlanmıştır. Yapı 2 m. çapında ve 1. 30 m. yüksekliğinde olup domestik bir kullanım için fazla büyüktür; dolayısıyla yapının işlik olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Ateş haznesinin boyutu da (0.52 m. yükseklik) işleve dair herhangi bir veriye rastlanılamamış olan fırın yapısının seramik ya da kireç ocağı olarak kullanılmış olabileceği yorumunu doğurmuştur. Yorumları netleştirici veriler henüz devam eden analiz çalışmaları sonucunda elde edilecektir. Fırın kazıları, Açma 2 havuzunun içinde 2015 kazı sezonunda gerçekleştirilen son çalışmadır.

Açma 2 havuzunun batı ve kuzeyinde yine kompleksin tamamlayıcısı olan ana birimler tespit edilmiştir. Batısında yer alan ve “Açma 3” olarak tamamlanan havuz biriminin sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte, yapı içerisinde “havuzcuk” olarak tanımlanan başka bir yapının varlığı orta konuşmuştur (Resim 12). Yapının duvar örgüsü, kompleksin örgüsü ile aynı olup, ilk kullanım evresine işaret

etmektedir. Kare formlu olup, 2m.'nin üzerinde bir derinliğe sahip olan yapının farklı cephelerinde ve farklı derinliklerde dışarıya açılan künkler yapının birimler arası su dağıtımını ve su dolum oranlarını sağlayan bir mekanizmaya sahip olduğunu göstermiştir.

Açma 2 havuzunun kuzey duvarını paylaşan ve Güney Teras Duvarının hemen güneyinde yer alan havuz yapısının planı 2015 yılında tamamlanmıştır. 22.68 m. x 3.60 m. ölçülere sahip olan bu yapı, kompleksin üst teras havuzunu oluşturmaktadır. Oldukça geniş bir ölçüye sahip olan bu alandaki çalışmalar yapı kompleksinin son kullanım evresine ilişkin ipuçları vermiştir: 0.97 x 0.57 m. ölçülerinde bir taş örgünün içerisinde yer alan, yaklaşık 0.11 m. çapa sahip dikey olarak yerleştirilmiş künk in-situ olarak bulunmuş olup Su Havuzları yapısının geç dönemlerde kanalizasyon sistemine eklendiği görüşünü doğurmuştur (resim 13).

Görüldüğü gibi 2013 yılında beklenmedik bir şekilde tespit edilen Su Kompleksi yapısı; Labraunda Su Sisteminin aydınlatılabilmesi açısından anahtar konumdadır. Yapı hem kutsal yol üzerinde, ziyaretçileri alana girmeden ilk karşılayan yapılardan olması hem de Kutsal Alan sakinlerinin farklı ihtiyaçlarına farklı dönemlerde hizmet etmiş nedenleriyle de dikkate değerdir. İlerleyen çalışmalar hem yapının bütünsel planının ortaya konması ve diğer yapılar ile ilişkisinin aydınlatılmasını, hem de Kutsal Alan açısından kompleksin mevcut fonksiyonunun netleşmesini sağlayacak ve özellikle kutsallık özelliğini *su*'dan alan bu bölgenin komşu yerleşimlerdeki su sisteminin çözülebilmesi bakımından da önemli bir role sahip olacaktır. İlaveten, yapının özellikle ilk evresinden ele geçen buluntu yoğunluğunun Labraunda'nın tekrar canlandığı Erken Roma dönemi sosyal hayatına ışık tutacak nicelik ve nitelikte olduğu da unutulmamalıdır.

Resim Listesi

- Resim 1. Karia Bölgesi ve Labraunda (Çizim : Olivier Can Henry)
Resim 2-3. Labraunda- Su Kompleksi Yapısı Mevcut Planı ve Kesit Çizimi (Çizim : Ercan Dönmez)
Resim 4-5. İsveç Kumpanyası 1950-52 Kazıları (Fotoğraf : P. Hellström Arşivi)
Resim 6 . Güney Teras Duvarı Drenaj Oluğu (Fotoğraf : P. Hellström Arşivi)
Resim 7. Su Kompleksi Yapısı Hava Fotoğrafı (Fotoğraf : Labraunda Kazı Arşivi)
Resim 8. Açma 2 Havuzu, Merdiven Yapısı (Fotoğraf : Ömür Dünya Çakmaklı)
Resim 9. Labraunda Su Havuzu Yapısı – Künk Örneği (Fotoğraf : Alexandra Dolea)
Resim 10. Labraunda Su Havuzu Yapısı - Knidos Kase Örneği (Fotoğraf: Ömür Dünya Çakmaklı)
Resim 11. Açma 2 Havuzu, Fırın Kalıntısı (Fotoğraf : Fabien Lesquer)
Resim 12. Açma 3, Havuzcuk Yapısı (Fotoğraf Ömür Dünya Çakmaklı)
Resim 13. Üst Havuz Terası Yapı Kalıntısı (Fotoğraf Ömür Dünya Çakmaklı)

Kaynakça:

Baran, A. (2011). "The Sacred Way and the Spring Houses of Labraunda" P. Hellström & L. Karlsson (eds.) Labraunda and Karia, An International Symposium Commemorating 60. years of Swedish Archaeological Work in Labraunda, BOREAS 32, Uppsala. (s. 51-99).

Baran, A. (2010). "Labraunda Kutsal Yolu ve Antik Dönem Çeşme Yapıları - The Sacred Way to Labraunda and Ancient Spring Houses" F. Kuzucu & M. Ural (eds.), Mylasa Labraunda / Milas Çomakdağ" Güneybatı Ege'de Arkeoloji, Tarih ve Kırsal Mimari, İstanbul: Millî Reasürans Sanat Galerisi (s.121-137).

Blid, Jesper (2010). "Roma ve Bizans Döneminde Labraunda / Roman and Byzantine Labraunda", F. Kuzucu & M. Ural (eds.), Mylasa Labraunda / Milas Çomakdağ" Güneybatı Ege'de Arkeoloji, Tarih ve Kırsal Mimari, İstanbul: Millî Reasürans Sanat Galerisi (s.81-93).

Commito, A; De Staebler, P. (2015). " Hipostil Çeşmesi ve Batı Çeşme", Labraunda 2015, Kültür Bakanlığına Sunulmuş Yayınlanmamış Kazı Kapanış Raporu (s. 50-52).

Çakmaklı, Ömür Dünya (2014). "Labraunda 2013 Rapport Preliminaire - La zone méridionale du Sanctuaire" (ed. Olivier Can Henry), *Anatolia Antiqua*, XXII, *Institut français d'études anatoliennes* Georges Dumézi (s. 384-385).

Dolea, A. (2015). " TCA – Tuğla ve Kiremitler", Labraunda 2015, Kültür Bakanlığına Sunulmuş Yayınlanmamış Kazı Kapanış Raporu (s. 32).

Dunkley, B. (1935/36). " Greek Fountain Buildings Before 300 B.C.", *Annual of the British School at Athens*, 36, (s. 142-204).

Ergenç, D. (2015). " Roma Dönemi Harçları", Labraunda 2015, Kültür Bakanlığına Sunulmuş Yayınlanmamış Kazı Kapanış Raporu (s. 18-20).

Frejman, A. (2015). "SOL – Labraunda'nın Yakın Çevresi", Labraunda 2015, Kültür Bakanlığına Sunulmuş Yayınlanmamış Kazı Kapanış Raporu (s. 24-29).

Gawlinski, Laura (2012). *The Sacred Law of Andania: A New Text with Commentary*.

Hellström, Pontus (1991). “ The Architectural Layout of Hecatombid Labraunda”, *Revue Archéologique, Nouvelle Série, Fasc. 2*, (s. 297-308) : Presses Universitaires de France.

Hellström, Pontus (2007). *Labraunda: a guide to the Karian sanctuary of Zeus Labraundos*, Istanbul: Ege Yayınları.

Klaffenbach, G. (1977). *Die Astynomen Inschrift von Pergamon*, Berlin: Akademie – Verlag.

Karlsson, Lars (2010). “Labraunda: Göğün Hava Tanrısına Adanan Kutsal Alan - Labraunda: The Sanctuary of the Weather God of Heaven”, , F. Kuzucu & M. Ural (eds.), *Mylasa Labraunda / Milas Çomakdağ" Güneybatı Ege'de Arkeoloji, Tarih ve Kırsal Mimari*, İstanbul: Millî Reasürans Sanat Galerisi (s.10-63).

Karlsson, Lars (2013). “The Sanctuary of the Weather God of Heaven at Karian Labraunda” *Perspectives on ancient Greece.: Papers in celebration of the 60th anniversary of the Swedish Institute in Athens*, Stockholm, (s.173-189).

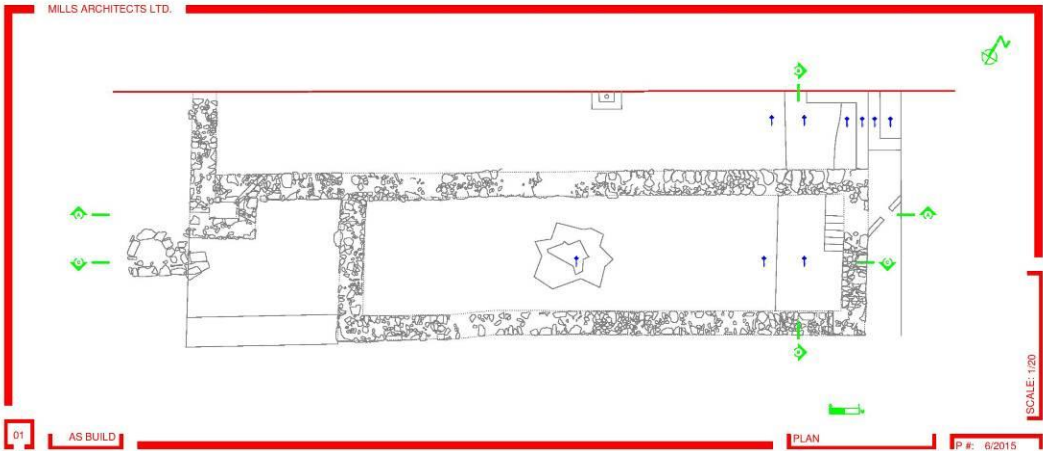
Karlsson, Lars (2014) “The Labraunda Hydrophoroi”, *Labyrs : Studies Presented to Pontus Hellström*, BOREAS. Uppsala Studies in Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilisations 35 (s.87-93).

Rojas, Felipe; et. al. (2014). “Labraunda 2013 Rapport Preliminaire /La zone méridionale du Sanctuaire: La Fontaine Hypostile” ,” (ed. Olivier Can Henry), *Anatolia Antiqua*, XXIII, *Institut français d'études anatoliennes Georges Dumézi* (s. 366-384).

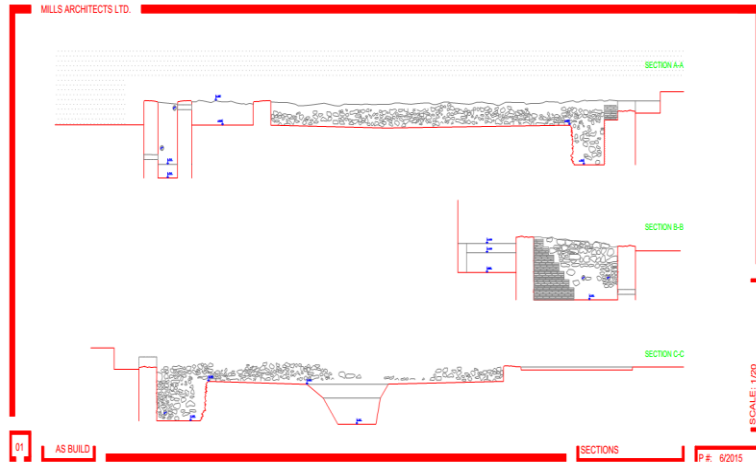
APPENDIX/EKLER

Resim 1

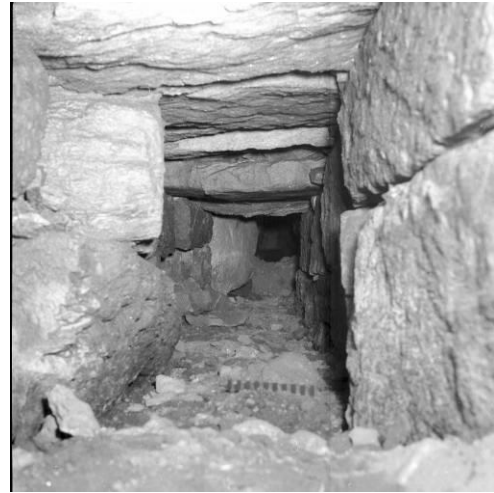
Resim 2

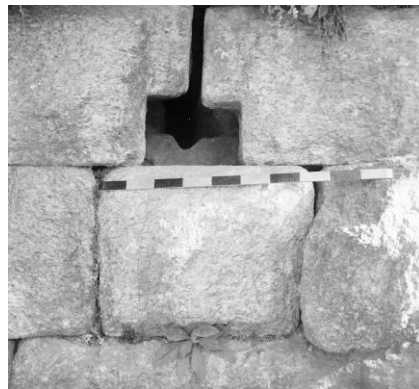
Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13